

Vanessa Vitković Marčeta

JEZIK I PRAVOPIS NAŠE SLOGE 1914. I 1915. – POGLED STOLJEĆE UNATRAG

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK 811.164.42'26:050(497.5-3 Istra)“1914/1915“

811.163.42'35:050(497.5-3 Istra)“1914/1915“

Hrvatski jezik u Istri na početku dvadesetoga stoljeća zbog političke specifičnosti ima svoje osobitosti u odnosu na ostale dijelove zemlje. Prve hrvatske novine u Istri bile su *Naša sloga* i izlazile su od 1870. do 1915. Borba za hrvatski duh, s jezikom u prvom planu, isticala se iz stranica ovih novina. Stoga se u radu prikazuju članci o jeziku posljednjih dvaju godišta izlaženja *Naše sloge*, odnosno 1914. i 1915., a potom se analiziraju jezične i pravopisne osobitosti, koje se uspoređuju s rješenjima onodobnih normativnih priručnika.

Ključne riječi: *Naša sloga*, Istra, hrvatski jezik u 20. stoljeću, pravopis

1. Uvod

Istra je na početku dvadesetoga stoljeća u odnosu na ostatak zemlje zbog političke situacije specifična. I odnos spram hrvatskoga jezika je različit, u prilično nepovoljnoj situaciji u odnosu na talijanski i njemački, što je iz prve ruke vidljivo u člancima *Naše sloge*, prvih i jedinih onodobnih novina na hrvatskome jeziku u Istri.

Hrvatski je standardni jezik na kraju devetnaestoga i na početku dvadesetoga stoljeća bio obilježen djelovanjem hrvatskih vukovaca. Najznačajniji su predstavnici bili Franjo Iveković, Ivan Broz, Pero Budmani, Armin Pavić, Vatroslav Rožić, a na čelu je bio Tomo Maretić. Zastupali su „ideju o jedinstvenome jeziku jednoga naroda dvojakoga imena“. (Bičanić et al. 2013: 84) Oni su odabrali novoštokavski ijekavski dijalekt, koji je zabilježio Vuk Stefanović Karadžić, kao osnovicu hrvatskoga standardnog jezika i fonološko načelo u izradi pravopisa. Ključna su normativna djela, koja su pridonijela konačnom oblikovanju hrvatskoga jezičnog standarda na novoštokavskoj osnovici: Brozov *Hrvatski pravopis* iz 1892., Maretićeva *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika* iz 1899. te Broz-Ivekovićev *Rječnik hrvatskoga jezika* iz 1901. Što se pak tiče stanja u praksi, od 1892. do 1918., odnosno do raspada Austro-Ugarske Monarhije u Hrvatskoj

supostojе dva pravopisa: službeni fonološki (Brozov) i neslužbeni morfonološki, kojim su se obično pisale novine, knjige i časopisi te privatna pisma. (Bičanić et al. 2013: 84/85)

Prema klasifikaciji M. Samardžije dvadeseto se stoljeće može podijeliti na pet razdoblja: 1. od 1901. do 1918., 2. od 1918. do travnja 1941., 3. od travnja 1941. do svibnja 1945., 4. od svibnja 1945. do proljeća 1990., 5. od proljeća 1990. do kraja 20. stoljeća (ili do danas)¹. Prvo je razdoblje, osim normativnih temelja utrtih od vukovaca, dalo i druga značajna djela, poput *Gramatike hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole* Josipa Florschütza iz 1905., zatim jezičnih savjetnika, primjerice *Barbarizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku* Vatroslava Rožića iz 1904. i *Branič jezika hrvatskoga* Nikole Andrića iz 1911. Razdoblje je to u kojem se počinje oživljavati dijalektalna besjeda, što se može vidjeti i u istraživanome korpusu.² Iako se Istra u podjelama i opisima standardizacijskoga procesa i ne spominje posebno, iz *Naše sloge*, tada jedinih novina na hrvatskome jeziku, možemo vidjeti kako je proces tekao. Naime, politička je situacija u Istri bila specifična, no ovo je glasilo i u tome imalo značajan utjecaj. „List od početaka promiče snažan hrvatski duh i političku aktivnost za preuzimanje upravljanja u hrvatskim općinama, Istarskom saboru i mjestima u Carevinskom vijeću. Postiže da se hrvatski jezik uvodi u upravu i sudstvo, ali ne i u Pokrajinski sabor, u kojem je i dalje službeni jezik talijanski.“ (Novak 2005: 74) Iz samih se članaka može vidjeti da se prate zbivanja u Hrvatskoj, a osobito ona vezana za jezik, primjerice tiskanje neke gramatike, obljetnice i sl.

Za ovaj smo rad uzeli u obzir sve dostupne brojeve posljednjih dviju godina izlaženja lista, odnosno 48 brojeva iz 1914. i 21 broj iz 1915. godine.

2. Naša sloga u Istri

Prve novine na hrvatskome jeziku u Istri, *Naša sloga*, pojavile su se 1870. godine u razdoblju pokretanja borbe za narodno prosvjećivanje. Upravo su se u prilogima *Naše sloge* odražavale glavne misli pokreta, a to su: da nacija povezana jezikom, kulturom, sviješću o zajedničkoj povijesnoj baštini pa i religijom mora postati nositelj i tvorac svoje vlastite sudbine. (Šetić 2005: 63) Inicijator izlaženja lista bio je biskup Juraj Dobrila, koji je napisao pismo prijatelju Antunu Karabaiću, tada nastanjenom u Trstu. Ovo se pismo smatra ključnim dokumentom o utemeljenju *Naše sloge*. Nakon primitka toga pisma Karabaić je posjetio Matu (Matka) i Ivana Bastijana, Matiju Ujčića te kasnije Tomu Padavića. S njima se dogovorio o pothvatu kojime bi i istarski Hrvati dobili svoje glasilo. Karabaić je zajedno s istarskim svećenicima u Trstu realizirao ideju na temelju biskupovih naputaka. Tom je prilikom sastavljen program lista te su se dogovorili o čemu će tko pisati.

¹ Prijedlog nadopune klasifikacije prema: Bičanić et al. 2013: 89.

² U *Našoj slogi* gotovo redovito postoji rubrika *Franina i Jurina*, s raznim šalama iz naroda, ali i pisma čitatelja koji komentiraju na svojim idiomima.

U svibnju 1870. ponovno su se sastali i odlučili dati hrvatskom pučkom listu ime *Naša Sloga*³. (Blažeković 1970: 73 – 80)

Naša sloga je od 1870. do 1899. izlazila u Trstu, a od 6. srpnja 1899. do kraja u Puli. Ovo su glasilo ljudi prilično brzo zavoljeli pa je narod još dugo nakon prestanka izlaženja ovih i sve druge novine nazivao *slogom*. Za istarski je puk *Naša sloga* bila značajna prekretnica jer je dotad narod Istre sustavno živio pod žestokim stranim pritiskom, u procesu odnarođivanja, kidanja veza s prošlošću, kidanja veza s glavinom hrvatskoga naroda. (Barbalić 1952: 9) Osnovna se zadaća lista svodila na buđenje hrvatske nacionalne svijesti kod istarskih seljaka kao pripadnika suverene hrvatske nacije u nacionalno-integracijskome procesu. (Gross 1970: 43)

Jedna od središnjih tema *Naše sloge* i cjelokupnoga narodnog preporoda istarskih Hrvata bilo je pitanje jezika. Da bi svoja stajališta približili ljudima, progovarali su kroz narodne likove. Smatrali su da je njihova zadaća podizati opću kulturu i obrazovanost, ideja razvitka odgoja i naobrazbe radi stvaranja narodne inteligencije. Roditeljima su preporučivali gdje da djecu šalju u škole. (Šetić 2005: 80 – 85)

Nakon atentata u Sarajevu sva je pozornost *Naše sloge* postala usredotočena na obavještavanje o događanjima s europskih bojišta. Među posljednjim člancima bila je vijest o smrti zastupnika naroda Matka Mandića. (1915., 20/1) U takvim je uvjetima list izlazio do svibnja 1915. godine kada nakon 45 godina izlaženja u članku *Našim plaćajućim pretplatnicima na znanje* javljaju da zbog pomanjkanja radnih sila i zbog teških vremena obustavljaju izdavanje lista. Ispričavaju se pretplatnicima koji su već unaprijed platili za list, ali ih mole za razumijevanje s nadom da će *Naša sloga* ponovno prohujati njihovim životima i navijestiti narodu pobjedu pravde. (1915., 21/3)

3. Jezične teme u *Našoj slogi* iz 1914. i 1915.

Već iz prvoga broja *Naše sloge* iz 1914. može se naslutiti da je jezik kao tema u člancima prvoga lista na hrvatskome jeziku u Istri bio često prisutan. Veličanstveni naslov *Časti svoj jezik!* (1914., 1/1)⁴ otvara ovo, pretposljednje, godište najpoznatijih onodobnih istarskih novina. Kao što i sam naslov daje naslutiti, tema je teksta veličanje i hvaljenje „materinskoga“ jezika, a Bog, žena i djeca, prijatelji i prijateljice, hrvatski rod, krv, ljubav, odgoj, oci i djedovi, borba života itd. samo su neke od imenica i sintagmi kojima je zadaća pojačati čitateljeve osjećaje i pobuditi ono hrvatsko i slavensko u njima. Ovaj je budni-

³ Izvorno se naslov novina pisao *Naša Sloga*. Budući da nam danas pravilo nalaže da se u naslovima velikim početnim slovom piše samo prva riječ, a ostale samo ako se i same za sebe tako pišu, i da u tadašnjem, *Hrvatskom pravopisu* Ivana Broza, ovo pravilo nije posve jasno opisano – pridržavali smo se suvremenih pravila.

⁴ Bilješke će se za primjere navoditi u zagradama, u kojima najprije stoji godina izlaženja *Naše sloge*, zatim broj i na kraju broj stranice.

čarski tekst napisan za Puljane „koji tudjinskim odgojem“ uništavaju svoju vlastitu djecu. Misli se ponajprije na one koji kući govore talijanskim jezikom ili pak djecu upisuju u talijanske i njemačke škole. Stav je prema njima jasan, a završne ga riječi teksta i dodatno pojačavaju: „tudje poštuj a svojim se diči!“.

Osim izuzetno angažiranim tekstovima, koji nekoliko rečenica posvete i jeziku kao važnome sredstvu obrane jednoga naroda, i u tekstu *Narodna budućnost* (1914., 1/3) govori se o važnosti osnivanja ženskoga liceja s hrvatskim nastavnim jezikom u Puli.

U članku *Manifestacija hrvatske svijesti u Malom Lošinj* (1914. 2/1) se, između ostaloga, može naći i jedna rečenica na talijanskome jeziku bez prijevoda u kojoj jedan talijanski vođa govori o kroatizaciji Lošinja („gli slavi cominciano a croatizzare il nostro Lussin“)⁵.

Jezikom se u *Našoj slogi*⁶ usputno bave i drugi članci. Tako primjerice u tekstu naslovljenom *Hrvatskom i slovenskom narodu Istre* (1914., 4/1), između ostaloga, jedan je odjeljak posvećen „jezikovnoj ravnopravnosti“, osnovanoj „u čl. 19. temeljnog državnog zakona od 21. decembra 1867. (...) – ne postoji za Hrvate i Slovence Istre, čiji se jezik ne će da prizna nit u saboru nit u zemaljskom odboru, nit u zavodima uzdržanim i ovisnim od pokrajine.“ Jezično se pitanje proteže i u tekstu *Porota u Rovinju* (1914., 4/2), u kojem možemo pročitati da se hrvatske „obtuženike“ sudilo pomoću tumača, a bilo je i slučajeva kada je tumač dao „posve krivo tumačenje“. S druge pak strane ima i primjer optužbe vodnjanskoga suca koji sa strankama govori hrvatskim jezikom (1914., 7/1, 7/3).

Pitanjem se jezika na rovinjskome sudu bavi i članak *Iz vilajeta okružnog suda u Rovinju* od 16. travnja 1914. (1914., 9/1), a nastavlja se i u sljedećim brojevima, ponekad i s primjerima nesporazuma (1914., 10/1, 11/1). Tema se razlaže i u tekstu *Naš jezik kod porote u Rovinju i naši ljudi* (1914., 13/2), koji se nadovezuje na prijašnje članke dopunjujući problematiku i primjerima kako su u nekoliko navrata osuđenici, koji su znali samo hrvatski jezik, posljednji saznali vlastitu sudbinu na sudu, odnosno tek kada bi im netko preveo presudu s talijanskoga jezika. U sljedećem broju postoji i replika (*Na čast istini*; 1914., 14/2) jednoga odvjetnika, koji tvrdi da ne bi branio Hrvata na talijanskome jeziku, već je taj bio Talijan, iako nosi hrvatsko prezime. Brzina odvjetnikove reakcije samo svjedoči o važnosti pitanja jezika i obrani njegove časti. Saga se nastavlja u broju 20 iste godine pod naslovom *Hrvatski jezik pred porotom u Rovinju* (1914., 20/2). Iz teksta se može vidjeti da su neki počeli tražiti pravo na svoj jezik na sudu. Nakon natezanja i objašnjavanja sve je rezultiralo slanjem spisa na vrhovni sud u Beč. Priča se nastavlja u *Našoj slogi* od 23. srpnja 1914. u tekstu *Narodni kazneni branitelj u Rovinju* (1914., 28/2),

⁵ Slaveni počinju kroatizirati naš Lošinj.

⁶ U tekstu ćemo se pridržavati tradicijskoga oblika koji nema sibilizirane osnove.

u kojem se, za slučaj „kakvog posla na Tribunalu u Rovinju“, preporučuje branitelj Fran Dubrović, koji zastupa i brani na hrvatskome jeziku.

U *Prilogu se Naše sloge* br. 4 iz 1914. pod naslovom *Glavna godišnja skupština „političkog društva za Hrvate i Slovence u Istri“*, pod *Opći pregled* može naći i dio o prvim hrvatskim riječima u istarskome saboru, koje je dr. M. Laginja, „uz divlju viku i buku saborske većine i razuzdane fakinaže na galerijama“, progovorio 21. kolovoza 1883.

Mnogi su tekstovi, koji se bave općom problematikom multikulturalnoga suživota u Istri, pojačani dijelovima o potlačenosti hrvatskoga jezika i njegovih govornika, primjerice o napadu na „hrv.-slov. akademičare“ kojima naređuju da u Trstu prestaju govoriti jezikom šćava (1914., 4/5 i 5/3).

Zanimljivo je da se i autori tekstova ponekad usude komentirati na temu jezika. Tako u br. 7 iz 1914. autor pored prezimena Corenich u zagradu stavlja ironično „kako liepo talijansko ime“ (1914., 7/4).

Svijest se o jeziku može vidjeti i iz članaka koji točno navode primjere stranih riječi: „Puljskim Talijanima nije pravo, što su naši ljudi na Puljštini prestali govoreći hrvatski rabiti rieči 'petition', 'prove', 'šior giudice', 'sekucion' itd. te su prihvatili hrvatske izraze, kojih opet, sirote Talijani ne razumiju.“ (1914., 8/1)

U br. 10. iz 1914. govori se da će se uvesti hrvatski jezik u talijanskoj gimnaziji u Puli kao obvezan predmet te da je natječaj već raspisan. (1914., 10/2)

Odnos se spram jezika može vidjeti i u stavu autora članaka kada komentiraju potalijančivanje grafije prezimena: „dr. Antichievi (čujemo, da se od zadnjih izbora sada zove tako) i dr. Deveschovich (i on se od zadnjih izbora tako zove i piše)“. (1914., 13/2)

Da je ime uvelike odavalo i nacionalnost, može nam posvjedočiti sljedeći citat: „postao je veliki Talijan, promjenivši si prijašnje ime Andjeo (!) Fakin u Angelo Facchini.“ (1914., 27/3)

U tekstu *Umro Predsjednik okružnog suda* od 8. listopada 1914. (1914., 39/2) na nenapadan se način daje britki komentar potalijančivanju prezimena. „Pokojni Julian Covaz (Kovač) rođen je u Pazinu g. 1862., te kako se vidi po imenu njegovi stariji morali su biti od našega roda ali krivnjom sistema, kojim se upravlja u Istri, odgojeni u tudjem duhu, odvrkli su se od svoga roda i jezika te priljubiše tudje. Tako je i pokojnik ćutio se Talijanom, premda je sam znao priznati, da je starinom slavenskoga roda.“ Iz ovih se redaka može vidjeti da je talijanski jezik imao i jasan utjecaj na hrvatski kroz antroponimiju te da su toga i „mali ljudi“ bili svjesni.

Naša sloga se u tekstovima doticala i problematike toponima, najviše kada se radilo o višezjezičnim natpisima. Jedan je takav članak *Trojezični nadpisi na željezničkoj postaji u Pazinu* (1914., 13/4), u kojemu se s pozitivnim stavom komentira rezultat dugotrajnoga „moljakanja“ – uz njemačko-talijanski, dodan je i hrvatski naziv. „Sada glasi taj podpun nadpis: Mitterburg-Pisino-Pazin.“

Pored mnogih članaka o jeziku kao važnomu čimbeniku nacionalne pripadnosti, ima i zanimljivih primjera same uporabe. Možemo tako pronaći primjere komičnih situacija izazvanih nepoznavanjem talijanskoga jezika. Naime, u Banjolama su, kako navodi *Naša sloga* od 28. svibnja 1914. (1914., 15/2), postojale dvije škole, Družbina i Legina, no iz primjera je očito da su ponekad i djecu koja ne znaju talijanski slali u talijansku školu, nadajući se da će ga naučiti. U članku se spominju šaljivi primjeri nesporazuma: „Učitelj zapovjeda: „leggi tu“ (čitaj ti), a diete legne na pod. Učitelj: „Di mi tu“ (kaži mi ti), a djeca se pitaju, gdje tu dimi.“ Tekst, očekivano, ukazuje na sve nedostatke talijanskih škola i u pravom rodoljubnom duhu dodaje pokoji stih sa željom da će probuditi narod iz duševnoga sna.

U tekstovima ima i zanimljivih misli o jeziku, primjerice u izvješću Družbe Ćirila i Metoda, čiji je tajnik bio Car Emin. Osvrt na razmišljanje nekih roditelja koji djecu šalju u talijanske škole s pretpostavkom da će hrvatski ionako naučiti na ulici s drugom djecom: „Naš jezik, kao i mnogi drugi, ima nebrojenih riječi, kojima možeš da izraziš sve što vidiš, čuješ i osjećaš. S djecom, na ulici, može dijete da nauči tek nekoliko stotina najobičnijih riječi, jer se na ulici ne vidi ni milijunti dio onoga, što se vidi uokolo po svijetu. Ako se taj broj riječi ne proširi, dijete će ostati za uvijek nerazvijeno, siromašno, ono ne će znati valjano misliti, ni govoriti ni u svojem a dakako ni u tuđem jeziku.“ (1914., 26/6) U članku se čak citira „znameniti talijanski filozof“: „Umrije li jezik, umro je i rod“, što daje dodatnu dramatiku cijelome članku.

Dijalekat grada Vrbnika na otoku Krku u prošlim vijekovima uporedjen sa današnjim (1914., 28/1, 29/1, 30/1,2) osebujan je tekst s elementima filologije koji daje svojevrsnu kritiku autoru, pojačanu brojnim primjerima.

Teme iz jezika nastavljaju se i u posljednjoj godini izlaženja *Naše sloge*. U prvome se broju iz 1915. stav prema jeziku može vidjeti indirektno u članku o smrti vukovca Pera Budmanija (1915., 1/2). Doznajemo tako da je „glasoviti hrvatski učenjak, profesor Pero Budmani starinom i rodom Dubrovčanin“ preminuo na svom imanju nedaleko od Jakina. „Pokojni Budmani započeo je svoje književničko djelovanje kao profesor hrvatske gimnazije u Dubrovniku, odakle bijaše pozvan nakon smrti glasovitog učenjaka Daničića, da preuzme uredjivanje ogromnog djela, što ga izdaje jugoslavenska akademija pod naslovom 'Riječnik hrvatskog ili srbskog jezika'. Na tom djelu radio je sve dok malaksaše sile i tada tekar povukao se u zasluženi mir. Dočekao je visoku starost od 80 godina, koje

je posvetio svojem narodu radeći neumorno na književnom polju punih (? ne vidi se dobro, op. a.) godina. Slava velikom hrvatskom učenjaku!“

U 3. broju *Naše sloge* iz 1915. tekst *Članovima „Matice Hrvatske“* (1915., 3/3) obraća se čitateljima i obrazlaže da su Matičina izdanja doštampana, ali da „će Matica moći raspačavati nova izdanja tek poslije rata“. Razlog tomu jest što je mnogo njezinih povjerenika i članova na bojištu.

U *Našoj slogi* ima i tekstova o glagoljici. Primjerice u broju 7 iz 1915. (1915., 7/3) imamo naslov *Glagoljica u papinim naredbama*. Članak govori da je za vrijeme ondašnjega pape Benedikta XV. svoje mjesto u službenome listu Crkve dobila i glagoljica, uza stari hrvatski jezik.

U tekstu koji potpisuje Feldmaršal nadvojvoda Fridrik na kraju stoji: „Ova zapovjed ima se odmah obćenito – momčadi u njezinom materinskom jeziku – proglasiti.“ (1915., 14/5) Ovaj članak samo svjedoči o tome koliko se jeziku pridavalo pozornosti kad se i „Njegovo Veličanstvo“ bavilo tim problemom.

Veličanje se hrvatskoga jezika može uočiti i u članku koji s jezikom nema baš mnogo, odnosno u obavijesti o smrti Matka Mandića. U tekstu se ukratko govori o životu i djelu narodnoga zastupnika te stoji „Pučku školu svršio je u Kastvu, tada jedinu u Istri redovitu školu u našem hrvatskom jeziku.“ (1915., 20/1) Dopune ovoj temi javljaju se već u sljedećem, ujedno i posljednjem, broju *Naše sloge* u kojem se mogu iščitati napisi iz drugih novina. Iz svega saznajemo da je Matko Mandić imao važnu ulogu dokazavši netočnost statistika o istarskome stanovništvu: „Istra po svom stanovništvu nije talijanska već pretežito slovenska i hrvatska“. (1915., 21/2)

Iz svega ovoga vidljivo je da je jezik zbilja bio važna tema kojom su se bavile prve hrvatske novine u Istri.

4. Jezik i pravopis *Naše sloge* iz 1914. i 1915.

U analizu jezika uzeti su u obzir svi dostupni brojevi ovih dvaju godišta, ukupno 69 brojeva, s izuzetkom priloga pisanih nekim mjesnim govorima (*Franina i Jurina* te pokoje pismo).

Iz tekstova su prikupljeni primjeri koji će se podijeliti po razinama. Za početak će se navesti neke specifičnosti slovopisa istraživanoga korpusa. Na početku dvadesetoga stoljeća slovopis je bio propisan Brozovim *Hrvatskim pravopisom* onakvim kakav je i danas, odnosno znak za fonem *đ* se tako i pisao (Broz 1893: 18), osobito zbog razlikovanja dvoslovne skupine *dj*, kao u primjerima *djevojka*, *vidjeti*, *gdje*. (Broz – Boranić 1906: 17) Međutim, u praksi potvrđenoj u korpusu vidljivo je da još ima neujednačenosti. Tako se *đ*

gotovo redovito piše dvoslovom *dj*: *gradjevine* (1/6)⁷, *odredjivati* (2/1), *mladjarija* (12/3), *rodjeni* (13/1), *osudjen* (13/2), *odgodjen* (14/3), *mladji* (14/4), *Madjari* (16/3), *gospodja*, *ladja* (24/1), *zaledje* (26/3), *tudjinac, se usudjuje* (28/1), *posudje* (30/3), *madjarski* (37/3), *medjutim* (39/1), *izmedju* (43/1); *tvrdjava* (1/2), *medju* (2/3), *dogadjaji* (6/1), *sugradjani* (7/3), *gadjaju* (11/2), *obradjivanje* (12/2), *osudjen* (16/4) – ali se sporadično može pronaći i pisan dvoslovom *gj*: *angjeoski* (34/4); *magjarski, na magjarskom* (11/2), *u magjarskom* (11/3). Iz primjera je vidljivo da se neki leksemi pišu na više načina, što govori o tome da slovoipis još nije bio sasvim ujednačen.

U povijesti hrvatskoga pravopisanja ključna su dva načela, koja su se izmjenjivala i time oblikovala pravopisne struje: fonološko i morfonološko. Brozov *Hrvatski pravopis* i njegova kasnija izdanja koja je uređivao Boranić do 1915. propisuju pravila koja ukazuju na fonološko pravopisno načelo. Prema tome se načelu isti fonemi pišu uvijek jednako, (Brozović 2005: 42) odnosno onako kako ih izgovaramo. Da stanje još nije u potpunosti bilo stabilno svjedoče nam primjeri. Fonološko načelo može se tako vidjeti u sljedećim primjerima: *srca* (1/1), *otpadnici* (1/3), *ženidbe* (1/5), *rasprava* (4/2), *srce* (6/2), *teško, srpskoga* (34/3), *besplatni* (34/5), *iscrpljen* (35/1), *pretplatnicima* (36/2), *ispražnjena* (42/1); *srce* (2/3), *teške* (3/1), *narudžbe* (3/3), *iz ropstva* (5/2). Primjeri za morfonološko načelo ipak su brojniji: *u sladkoj, ove redke* (1/1), *predplatnicima, podpuni* (1/2), *bezkonačnim* (1/3), *teško* (2/2), *je odklanjalo, razširila je* (3/1), *riedko* (4/1), *obtuženike* (4/2), *odplovio* (7/4), *nadpisom* (11/1), *obćinski* (11/4), *podkupljen* (13/5), *riedka* (14/3), *vrabci* (16/2), *ispadka* (17/1), *pomladka* (21/2), *ženitbeni* (21/4), *izpitivanju* (24/1), *drzko, istriebite, bezsramnu* (25/1), *odpraćeni, sladka, odtrgnuta, razžalostilo* (26/1), *podpomagati* (27/3), *žalostno* (29/2), *odputovali, razširila* (30/2), *bezkoristna, srbski* (32/2), *razsvjeta, odputovala* (32/3), *beztemeljne* (33/3), *odkupiti* (34/1), *izpraznili* (35/1), *predplatu, predplatnika* (36/2), *priobćenje, obsada* (40/1), *obći* (45/1), *podpisivanje* (46/3), *u Rabcu* (48/2), *bezplatno* (49/3); *teške* (1/1), *srđce* (2/2), *odkrivena* (3/2), *izpraznili* (4/1), *potrebština, podpuno* (6/3), *obskrbiti* (9/1), *bezžično, poteškoća* (11/2), *u trećem reduku* (11/3), *podpis* (12/3), *podpisati, podpore* (14/4), *riedkim, riedko* (20/1).

Interpunkcijsko načelo koje preteže jest strukturno (gramatičko), iako Broz-Boranićeva normativa predlaže da se primjerice ispred veznika *da* izostavlja zarez, (Broz – Boranić 1906: 70) što nije u skladu s ovim načelom. Primjeri: *Ako je istina, da na mladima svijet ostaje, a istina jest, onda svijet ostaje na ženama, jer su mladi u rukama njima.* (1/3) *Prijatelj nam javlja, da je 5. decembra poginuo na bojnom polju u Srbiji učitelj u Pomeru kod Pule Josip Butković rodom iz Vrbnika.* (51/4); *Italija imat će zadovoljstvo, da će se mir sklopiti na njezinom zemljištu, najbrže u Rimu, te će na živce političara jako dobro djelovati*

⁷ Budući da su primjeri uzeti samo iz dvaju godišta te da se tekst suvišno ne opterećuje, najprije su navedeni oni iz 1914., a nakon točke sa zarezom oni iz 1915. godine. Prva brojka označava broj *Naše sloge*, a druga stranicu.

blago podneblje Italije. (1/2) Odrekao se profesure te se vratio u svoju rodnu Istru, da se sasma posveti narodnom djelu. (21/2)

Jezičnu analizu nastavljamo navodeći primjere sastavljenoga i nesastavljenoga pisanja negacije s glagolima. Premda je pravopisna norma preporučivala da se *ne* piše odvojeno od glagola (Broz – Boranić 1906: 46), u korpusu prevladava sastavljeno pisanje: *nebi* (3/1), *neznaju* (3/2), *nemaju*, *nedaj* (13/2), *ne znamo* (13/5), *neznam* (27/2), *nemože* (51/3). Pisanje negacije s glagolom *htjeti* poseban je problem. Bez obzira što tada nije bilo dvojbi i razlika u odnosu na pisanje drugih glagola, korpus je nedosljedan, iako se može zaključiti da je u 1914. prevladavalo sastavljeno pisanje, dok se u sljedećoj godini rabe obje inačice: *neće* (20/2, 26/3, 28/1, 36/2), *ne će* (26/6); *ne će biti*, *ne će vidjeti* (1/2), *neće biti* (2/1), *ne ću* (2/2), *nećemo* (2/3), *neću* (7/2), *neće biti* (10/2), *ne će da čuje* (18/3), *neće* (21/3).

U korpusu su primjeri futura prvoga pisani na dva načina, sa završnim infinitivnim i te krnjim infinitivnim oblikom, kakav je i danas uobičajen: *dopustit će* (3/1), *dogadati će* (13/2), *biti će* (19/1), *držat ćemo* (20/3), *bit će* (25/1), *imati će* (27/1), *istaknut ćemo* (28/1), *nastavit će se* (28/4), *pokazat će* (30/3), *morat će*, *osjegurat će* (31/3), *iskazati će* (34/5), *bit će* (36/1), *biti će* (36/2), *prodati će* (36/3), *biti će* (40/1), *platiti će* (51/3); *biti će* (1/2), *kaznit će se* (4/2), *biti će*, *doniet ćemo* (6/3), *podijelit će se* (10/2), *biti će* (17/4), *biti će* (19/4), *obavit će se*, *ostati će* (20/1). *Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole* (Florschütz 1905: VI, X) i *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* (Maretić 1899: 29) daju primjere krnjenja infinitiva.

Iako su u Broz-Boranićevu (1906: 6) pravopisu navedeni baš neki od ovih primjera, pitanje se jata u korpusu još koleba: *vrieme* (1/2, 34/3), *riedko* (4/1), *mjestni* (7/2), *piesak* (20/2), *cjeloj* (24/2), *sviest* (25/1); *mnienje* (1/2), *plien* (11/1).

Pokriveno *r* još je jedno inačicama bogato pitanje koje se postavilo iz korpusa. Broz-Boranićev pravopis propisuje *grješnik*, *pogrješka*, *strjeljač* i sl. (Broz – Boranić 1906: 6) U *Našoj slogi* smo pronašli i *pogriješku* (3/1) i *pogriješke* (8/2) i *pogreška* (18/3, 28/1) i *griješke* (40/2); zatim *strielicama* (1/2) u 1915.

U korpusu se mogu pronaći mnogi nesibilarizirani oblici, ondje gdje bismo danas očekivali promjenu. Iako je gramatika i tada ukazivala na promjenu (Florschütz 1905: XII, XIII). Može se pretpostaviti da je to utjecaj nestandardnih govora koji su do danas u Istri zadržali obilježje nesibilariziranih osnova. Tako imamo: *u slogi* (13/2), *kliki* (18/3), *snagi* (27/1), *u banki* (29/4), *prema rieki* (40/1), *na rieki* (41/1), *na prugi* (48/2); *na željezničkoj prugi* (18/1), *Austro-ugarskoj banki* (19/4), iako ima i iznimka, u 1914., *junacima* (51/3).

Strana imena i njihova sklonidba problem su koji se i danas često pojavljuje u jezičnim savjetnicima. Premda u onodobnim priručnicima ne nalazimo sklonidbu kao u kratica, u tekstovima se prilično često javlja, uz nekoliko izuzetaka: *Scalier-u* (13/2),

Corenich-a (17/2), *Bennati-a*, *Puccini-jeve* (20/2), *Rizzi-a* (27/1), *Giessl-u* (27/3), iz *New Yorka*, u *Čikagu* (38/1), u *Marmarosszigetu* (41/1), od *Lille-a*, od *Lillea* (42/2); *Crouy-a*, *Arrasa* (3/1), u *Monte Rotondo-u* (3/3), *Checiny-a* (4/1), od *Ailly-a*, prema *Saint-Mihielu*, u *predjelu Ailly i Apremonta* (15/2), *De Mori-ju* (17/3).

Dentali *t* i *d* prema Florschützu ispred *c*, *č* redovito ispadaju. (Florschütz 1905: 16) U korpusu su sljedeći primjeri: *podatcima* (1/1), *za sudca* (3/3), *dobitcima* (12/3), *podatcima* (20/2), *otca* (26/1), *gubitci* (29/2, 36/1), *bitci*, *hitci* (30/2), *dohodci* (33/1), *gubitcima* (33/3, 40/2, 41/1, 49/1), *zamotci* (42/3), u *bitci* (47/1), *podatci* (51/3); *gubitci* (2/1), *otpacu*, *naputci* (7/3), *otcu* (8/2), *metcima* (17/1), u *bitci* (17/2), *gubitcima* (19/1), *podatcima* (19/2). Može se zaključiti da su imenice na *-tak*, *-dak*, *-tac*, *-tak* i *-tka* 1914. redovito zadržavale sve glasove u pismu, dok je u 1915. godini osvjedočeno nekoliko gubljenja suglasnika.

Oblik *Spljet* Broz-Boranićev *Hrvatski pravopis* označuje kao točnu inačicu, dok za *Split* piše da se radi o dijalektalnome izrazu te da se ne bi trebao upotrebljavati u književnome govoru. (Broz – Boranić 1906: 179) U istraživanome korpusu prevladava „književna“ inačica: *Spljet* (13/3), u *Spljetu* (26/1), *Splitu* (26/3), *kod Spljeta* (38/2).

Za kraj donosimo lokalnu stilsku osobitost – u korpusu se redovito javlja starija i danas rjeđa inačica (Zoričić 2004: 266) pridjeva od Pula: *puljski* (3/1), *puljskog* (30/3).

5. Zaključak

Hrvatski je jezik na početku dvadesetoga stoljeća u procesu standardizacije prolazio razne etape. Teritorijalne razlike, naravno, ponajprije uvjetovane političkim okolnostima učinile su i to da normativno propisano iz tada „svježih“ priručnika nije uvijek i svuda dolazilo i prolazilo u narodu. Iz korpusa je moguće zaključiti da je jezik u Istri na početku dvadesetoga stoljeća bio velikim interesom pa se i jedine hrvatske novine ovoga područja njime bave, i to u člancima o jeziku, ali i o drugim temama. Međutim, iz analize članaka vidljivo je da autori nisu uvijek bili u tijeku s jezično propisanim rješenjima. Može se pretpostaviti da neki jesu jer ima i normativno usklađenih inačica. Vjerojatno nije postojala lektura i(li) korektura te neka unutarinja dogovorena politika pisanja u listu što je rezultiralo mnoštvom pronađenih inačica. S druge se pak strane ovo može tumačiti da su bile samo promjene kojima je trebalo vremena da bi se u jeziku stabilizirale. U svakom je slučaju značajno da su tada jedine novine na hrvatskome jeziku u Istri išle ukorak, ili barem pokušavale, i u jezičnome smislu.

POPIS LITERATURE

- Badurina 1996
Lada Badurina, *Kratka osnova hrvatskoga pravopisanja*, Rijeka 1996.
- Barić et al. 1997
Eugenija Barić, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika, *Hrvatska gramatika*, Zagreb 1997.
- Barbalić 1952
Fran Barbalić, *Narodna borba u Istri. Od 1870. do 1915. godine (prema bilješkama iz „Naše Sloge“)*, Zagreb 1952.
- Bičanić et al. 2013
Ante Bičanić, Anđela Frančić, Lana Hudeček, Milica Mihaljević, *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*, Zagreb 2013.
- Blažeković 1970
Tatjana Blažeković, „Bibliografski podaci o «Našoj Slogi»“, u *Pazinski memorijal*, 2, Pazin 1970., 73-81.
- Broz 1893
Ivan Broz, *Hrvatski pravopis*, Zagreb 1893.
- Broz–Boranić 1906
Ivan Broz, Dragutin Boranić (prir.), *Hrvatski pravopis*, Zagreb 1906.
- Brozović 2005
Dalibor Brozović, *Prvo lice jednine*, Zagreb 2005.
- Florschütz 1905
Josip Florschütz, *Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole*, Zagreb 1905.
- Gross 1870
Mirjana Gross, „Značaj prvih deset godišta „Naše Sloge“ kao preporodnog lista“ u *Pazinski memorijal*, 2, Pazin 1970., 39-59.
- Ham 2006
Sanda Ham, *Povijest hrvatskih gramatika*, Zagreb 2006.
- Maretić 1899
Tomo Maretić, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb 1899.
- Moguš 1995
Milan Moguš, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Zagreb 1995.
- Novak 2005
Božidar Novak, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Zagreb 2005.
- Samardžija 1993
Marko Samardžija, *Filološki portreti*, Zaprješić 1993.
- Samardžija 2004
Marko Samardžija, *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*, Zagreb 2004.
- Samardžija 2014
Marko Samardžija, *Hrvatski jezik u stoljeću velikih promjena*, Zagreb 2014.
- Silić–Pranjeković 2007
Josip Silić, Ivo Pranjeković, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb 2007.
- Šetić 1995
Nevio Šetić, *Istra između tradicionalnog i modernog*, Pazin 1995.
- Šetić 2005
Nevio Šetić, *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama: Naša Sloga 1870.-1915.*, Zagreb 2005.

Zoričić 2004
Ivan Zoričić, *Tragom jezičnih nedoumica*, Pula 2004.

KORPUS: novine *Naša sloga* (1914. i 1915.)
Dostupno i na:
http://www.ino.com.hr/nasa_sloga.html.

SAŽETAK

Početak dvadesetoga stoljeća za hrvatski je standardni jezik bogato razdoblje. Istra je zbog svojega specifičnoga povijesnoga konteksta bila na njegovoj margini, no kakve je odjeke na ovome području proces standardizacije imao, najtočnije se može vidjeti iz tadašnjih javnih glasila. Jedine su hrvatske novine u Istri početkom dvadesetoga stoljeća bile *Naša sloga* pa su u radu prikazane jezična i pravopisna analiza posljednjih dviju godina njihova izlaženja. Ovaj se, Istri, vrlo značajan list nakon 45 godina izlaženja ugasio prije točno jednoga stoljeća zbog teških ratnih vremena. Značaj je ovih novina za istarsko područje nadilazio obavijesnu funkciju, a u jezičnome je smislu ostavio dubok trag. U radu se stoga ukazuje na teme o jeziku te jezičnoj politici lista i vremena koje su se našle u *Našoj slogi* posljednjih godina izlaženja lista. Potom se analiziraju jezične i pravopisne osobitosti 1914. i 1915. te se uspoređuju s tadašnjim normativnim rješenjima.

SUMMARY

Language and orthography of *Naša sloga* of 1914 and 1915 – a view from a century later

The beginning of the 20th century was a rich period for the Croatian standard language. Because of its peculiar historical context, Istria was at its margins, but the impact of the standardisation process in this area can best be seen in the public press of the time. The only Croatian newspaper in Istria at the turn of the century was *Naša sloga*, and this paper provides a linguistic and orthographical analysis of the two last years of its publication. This gazette, greatly important for Istria, was extinguished after 45 years of existence, exactly a century ago, due to the difficulties of the war time. The importance of this newspaper for the Istrian region went beyond its informational purpose and left a deep imprint, concerning the language. This paper, therefore, highlights the topics on the language and language policy of the gazette and the period, found in the *Naša sloga* in the last years of its existence. It goes on then to analyse the linguistical and orthographical traits of the 1914 and 1915 and compare them to the present day normative solutions.

Keywords: *Naša sloga*, Istria, Croatian language in the 20th century, orthography